

УДК 342.156:342.511.1:342.365
DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v6.2022.2>

В. М. Мельник

orcid.org/0000-0001-5640-0351

кандидат політичних наук, юрист, лауреат премії
імені Миколи Лукаша за переклади з латини,
головний редактор

Наукового журналу «Аннали юридичної історії»,
викладач кафедри політології філософського факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
викладач кафедри філософії та суспільних наук
Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова

ПРОБЛЕМА СХІДНОРИМСЬКОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ LEX FOEDUS У ЛАНГОБАРДІВ ПЕРЕД 568 РОКОМ

Юридична історія племінного союзу лангобардів¹, хоча і малодосліджена, але надає серйозну поживу роздумам про значення федератського правового режиму [1; 2; 3].

Забезпечений відповідним правовим режимом «*lex foedus*», публічно-юридичний статус «федератів» надавав т. зв. «варварським» племінним союзам «лісової» Європи можливість офіційно долучитися до культурних здобутків Римської імперії [4, с. 3-11]. Крім того, *lex foedus* автоматично встановлював особистий патрон-клієнтський зв'язок римського імператора з конкретним племенем федератів. Не дарма східноримський (візантійський) імператор Юстиніан Великий (527-565) титулувався – «*Імператор Цезар Флавій Юстиніан владика Алеманнський, Готський, Франкський, Германський, Антський, Аланський, Вандальський, Африканський*» [5, с. 195]. В першу чергу, Юстиніан Великий, безумовно, був римським імператором, верховним політичним володарем усіх християн («*Pax Christiana*») [6, с. 19-22, 119]. Паралельно, Юстиніан Великий виконував функцію зверхника для більшості германських, окремих слов'янських (анти), іранських (алани) племен.

В чому ж генеральне юридичне значення «федератства»? Знаходячись поза межами адміністративних кордонів римських провінцій, встановлених походами і нормативними рескриптами імператорів Траяна (98-117) й Адріана (117-138) [7], германські, слов'янські, іранські «варвари» європейських лісів або степів набували легальну змогу інтегруватися в надра політичної системи Імператорського Риму [8, с. 269-273]. Ця юридична змога (згадуваний нами постійно «*lex foedus*» [9; 10]) відкрила двері вестготам (376 р.), вандалам (406 р.), аланам (406 р.), бургундам (406 р.), свевам (406 р.), гунам (439 р.), остготам (455 р.).

Для прикладу, найвидатніший «рекс» («король») племені остготів, Теодоріх із роду Амалів, ще змалечку потрапив до столичного Константинополя в якості почесного заручника [11, с. 32-37]. Юнак вважався гарантією дотримання паннонськими остготами їхніх федератських обіцянок, гарантом виконання остготами військових обов'язків на користь Східної частини Римської імперії (*Imperium Romanum Pars Orientale*) [11, с. 36].

Отримавши типово східноримську освіту, Теодоріх Амал повернувся в центральноевропейські степи (до Паннонії), розповів родичам і підлеглим про неймовірні багатства Мезії, Македонії, Фракії, Малої Азії. Вже 472-го року Теодоріх очолив масовий міграційний перехід остготів – із Паннонії вглиб Балканського півострова (на південь) [11, с. 51-59].

473-го Теодоріх Амал обійняв титул остготського короля («рекса») [8, с. 60]. Титул давав йому формальні права та обов'язки «володіти» Західною Паннонією (підстава: нормативно-правовий акт імператора Маркіана від 455 р. про *lex foedus* остготам на Західну Паннонію [8, с. 60]). Однак, уже 478 р. Теодоріх Амал уклав т. зв. «*Готський пакт*» із осколком остготів, які мешкали в межах провінції Фракія [11, с. 63]. Укладення «пакту» зробило Теодоріха Амала ключовим учасником внутрішньополітичних процесів Візантії часів правління імператора Зенона Ісавра (476-491). Врешті-решт, імператор вимушено рахувався з «освіченим варваром» і надав остготу (де-юре) громадянство Римської імперії.

484-го рекс Теодоріх Амал здобув почесний статус патриція та звання консула Східної Римської імперії [8, с. 61]. Зрештою, після закономірної серії міжособистісних конфліктів, Зенон Ісавр і Теодоріх Амал досягли політичного компромісу (487 р.): з 488 р. союз племен остготів, перебуваючи під керівництвом патриція та рекса Теодоріха Амала, зобов'язувався покинути Балканський півострів [13, Procop. BG, I, 1.10-11].

¹ Латиною – Langobardi, грецькою – Λαγυοβάρδοι, самі себе називали – Langbärte.

Зберігаючи спадкові права на Західну Паннонію (ще відповідно акту імператора Маркіана 455 р. [8, с. 60]), остготські воїни мали взяти сім'ї та майно, окупувати Італію, Далмацію, Сицилію, Сардинію, Корсику. На зайнятих теренах остготи зобов'язувалися позбавити влади опального «екс-намісника» Одоакра, відновити дію законів Східної Римської імперії, задекларувати верховну владу східноримського (візантійського) імператора [14, Iord. Get., 291-292].

Завершивши жорстоку війну 489-493 рр., Теодоріх Амал успішно виконав доручені імператором завдання, отримавши формальне достоїнство «намісника Італії» («*magister militum per Italia*»). Ймовірно, подальше правління Теодоріха, його взаємовідносини з імператорами Анастасієм I (491-518), Юстином I (518-527), привели навіть до передачі Теодоріху Амалу звання «намісник західних провінцій» («*magister militum per Occidens*») [15]. В будь-якому разі, Теодоріх Амал став відомий хронікам, фольклору, пізнішій історіографії в якості «Теодоріха Великого», що цілком відповідає масштабу діяльності політика.

Помираючи 526-го року, Теодоріх заповідав оточенню онука-спадкоємця Аталаріха (526-534) «шанувати східного імператора другим після Бога» [14, Iord. Get., 304].

Наш короткий екскурс дозволяє пояснити сутність федератських відносин, інституціоналізованих правовим режимом *lex foedus*: імператори визнавалися формальними зверхниками «варварського племені» та зобов'язувалися військово захищати всіх нових підданих. Натомість, федерати присягали допомагати Імперії військовими методами (за першим покликом). На практиці, звісно, все виглядало складніше, але федерати де-юре ставали клієнтами імператора-патрона [11, с. 41-42]. Стрімка еволюція правового режиму *lex foedus*, в історичному контексті заміни політичного режиму «принципату» на «домінат» [16, с. 590], виявилася сучасникам очевидною вже після надання імператором Константином Святим (306-337) федератського статусу готським племенам Подунав'я та Подністров'я (нормативно-правовий акт 332-го року [8, с. 50]). До речі, всі пізніші федератські договірні практики імператорів-спадкоємців орієнтувалися саме на досвід взаємодії з «варварами» Діоклетіана (284-305) та Константина (306-337).

Langobardi (дослівний переклад – «довгобороді» [2, Pauli Diac. Hist. Langob., I. 8]), як і переважна більшість «варварських» племен «лісової Європи», не складала виключення [2; 3; 17].

Як і готи чи гепіди, лангобарди мігрували до південного узбережжя Балтійського моря зі Скандинавії [14, Iord. Get., 25; 17, Pauli Diac. Hist. Langob., I. 7]. Можна припустити кровну спорідненість лангобардів із готами, гепідами, тюрин-

гами². Тривалий час давні лангобарди залишалися сусідами гепідів на теренах сучасних Бранденбургу, Померанії, Східної Пруссії. Врешті-решт, бл. I-II ст. н. е. лангобарди локалізуються в гирлі річки Ельба (слов'янською – Лаба) [18].

В 4-6 рр. н. е. лангобарди офіційно визнали верховну владу засновника політичного режиму принципату – імператора Октавіана Августа (27 р. до н. е. – 14 р. н. е.). Цьому сприяли вдалі військові походи спадкоємця Октавіана – Тиберія (роки імператорства: 14-37). У 5 р. н. е. Тиберій розгромив лангобардів «на нижній Ельбі» [8, с. 106].

Цікаво: з часів проживання в гирлі Ельби (Лаби), частина лангобардів іменувала себе «*вінілами*», «*венетами*», «*венетами*» [2, Pauli Diac. Hist. Langob., I. 1 et 10]. Останнє, до речі, зафіксовано пізнішою венеціанською історіографією [19, Iohannis Diaconi Chron. I, 2-4]. Вказаний факт свідчить не лише про високу ймовірність некоректності отождоження всіх історико-географічних *венедів* із *предками слов'ян*, але ще й про етнічну неоднорідність лангобардів, їхній соціально-політичний розвиток у формі «*племінного союзу*», а не «*централізованого племені*» [20]. Втім, усі римські згадки про «варварський» світ античної чи пізньоантичної «Германії» («*Germania*») наполягають на відсутності соціальних уявлень про централізацію. Пізніше така позиція хроністів дозволила багатьом теоретикам фантазувати з приводу «режиму військової демократії» (достатньо пригадати роботи Ф. Енгельса).

Ранні контакти полабських лангобардів із Імператорським Римом (часів Октавіана Августа чи Тиберія [16, с. 413-415]) зробили лангобардських дружинників звичними рекрутами римського війська. Л. Мюссе називав лангобардів «третьорозрядним» племенем «Великої Германії» [8, с. 104-106]. Термінологія французького дослідника Мюссе має певну рацію, якщо йдеться про період напередодні гунського вторгнення в степи Центрально-Східної Європи [21, с. 152-160]. Гунська експансія 376-453 рр. надала цілковито нову культурно-історичну функцію лангобардам, як і спорідненим із ними гепідам, тюрингам або остготам [21, с. 158]. Саме гунська навала активізувала політичні й дипломатичні контакти лангобардів із офіційним Константинополем.

Вперше окремі лангобардські племена спробували переселитися з лісової Полабщини до степової Паннонії ще 167-го [8, с. 107]. Римським імператором тоді був видатний філософ-стоїк, теоретик права й етики Марк Аврелій (161-180). Зверхник проводив украй мінливу квадо-маркоманську війну [16, с. 495-496]. Одним із центрів протистояння варварським міграціям виявилася околиця римського провінційного містечка Він-

² Йдеться про східногерманську пізньоантичну групу.

добона (сучасний австрійський Відень!), де лангобарди зазнали потужної збройної відсічі. Однак, оскільки Веллей Патеркул характеризував лангобардів «найжорстокішим і найлютішим народом Германії» [22], уже після війн Марка Аврелія, під час правління Коммода (180-192), Септимія Севера (193-211) та Александра Севера (222-235), лангобардські дружинники виявилися бажаними рекрутами варваризованого війська римлян.

В 375-376 рр. гунський союз вторгся до Північного Причорномор'я та Наддніпрянщини, де, посівши терени сучасної України, завдав нечуваної поразки політичним утворенням готів [21, с. 155-157].

Наслідки не забарилися. Вестготи (тервінги) організовано рушили на римські Балкани (перетнули дунайський «лімес») [23, с. 42], тоді як остготи (гравтунги) розсіялися Кримом, Подністров'ям, Бессарабією, Паннонією [21, с. 157-165]. Перед встановленням диктату степового гунського кагана Аттіли (434-453), остготи встигли опанувати майбутні землі Волощини³ та Молдови, а етнічно близькі готам гепіди влаштували своє «*regnum*» («королівство») у межах колишньої римської провінції «*Dacia Romana*» (Дакія), заснованої зусиллями Траяна (98-117) ще 106-го року [21, с. 158].

Гравтунги-остготи та гепіди стали сусідами, перебуваючи під верховним політичним правлінням кагана Аттіли. Він, треба віддати належне, дієво забезпечував взаємне терпіння, баланс інтересів, об'єднував колись ворожі племена спільними грабіжницькими походами [11, с. 21-22]. Аттіла наблизив до себе гепідського полководця Ардариха (правив гепідами бл. 434-460 рр.).

Придунайський «фронтір» Східної частини Римської імперії був зайнятий варварсько-федератськими племінними союзами в такій картографічній послідовності:

1) ближче до чорноморської провінції Мезія панували остготи;

2) в сучасній Західній Румунії облаштувалася Гепідія,

3) майже вся теперішня Угорщина виявилася центром Гунської конфедерації (у степах Паннонії Аттіла спорудив особисту ставку);

4) на північний захід від ставки Аттіли, північніше Віндобони (Відня), розташувалися поселення лангобардів.

Вочевидь, міграція лангобардів із полабських земель до паннонського прикордоння (т. зв. «Фельд» частково включав сьогодишню австрійську федеральну землю «*Burgenland*»), відбувалася за сприяння та під керівництвом гунської

ставки. Принцип «*divide et impera!*»⁴ добре сприймався гунськими правителями, спонукаючи каганів проводити постійні політичні переформатування всередині Гунської конфедерації племен. Отож, на момент панування Аттіли, лангобарди, поселені в Моравії і Фельді, ввійшли до складу підконтрольної гунам регіональної поліції *герулів* [8, с. 107]. У 430-450-х рр. лангобардів слід характеризувати складовою герульського племінного союзу.

Бл. 445 р. джерела приписують майбутній Моравії лангобардське етнополітичне обличчя [1]. Звісно, такі дані умовні, але, перебуваючи в складі герульської поліції, лангобарди, вочевидь, брали участь в гунському поході проти бургундів (430-ті рр.) [8, с. 79]. Похід увінчався передачею гунам Західної Паннонії на федератських умовах західноримським імператором Валентиніаном III (425-455) [8, с. 44]. «Пісня про Нібелунгів» зберегла відомості стосовно загибелі бунтівного *Рейнського regnum бургундів*, спричиненої гунськими діями [21, с. 174; 23, с. 48].

Втім, слід чітко усвідомити: кочовики-гуни склали абсолютну меншість (навіть у власній орді). Ключовими воїнами Гунської конфедерації племен, як у 430-х, так і в 451-452 рр., залишалися підконтрольні гунам германці, слов'яни, іранці [21, с. 162-163]. Серед залежних германців, у процесах ліквідації Рейнського *regnum бургундів*, важливу роль зіграли тюринги та гепіди.

Остготи і гепіди, керовані близьким паннонським ставці Ардарихом, виявилися головними воїнами «Західного походу Аттіли 451-452 рр.», коли «колективні гуни» дійшли до Орлеана в Галлії та захопили Медіолан (Мілан) в Італії [8, с. 44-45]. 15 червня 451 р. «*Vlkerschlacht auf den katalaunischen Gefilden*» (т. зв. «Битва народів на Каталаунських полях») засвідчила: представники одних і тих самих племен могли змагатися «по обидва боки барикад». Одні готи відстоювали інтереси римського імператора Валентиніана III (425-455), інші готи боролися за права гунського кагана Аттіли (434-453). Те ж саме відбувалося з племенами франків чи, припускаємо, лангобардів.

Логічно тлумачити лангобардів заручниками геополітичної ситуації. Служба в римському війську залишалася почесною для «лісових варварів», постійно постачала в польові армії («*comitatenses*», засновані Діоклетіаном і Константином Святим) варварських дружинників (рекрутів) [18]. Гіпотетично лангобарди воювали в складі обох військ. Аполінарій Сідоній писав, нібито Аттіла зібрав для Західного походу воедино величезні «полчища» гунів, сарматів, остготів, гепідів, ругів, скірів, *герулів*, тюрингів, аланів [24,

³ Сьогодні терени Волощини, Трансільванії, Запрутської Молдови називають «Румунією», що є наслідком адміністративно-територіальних і термінологічних реформ XIX ст.

⁴ Вперше сформульований під час дебатів у Римському Сенаті республіканських часів.

Carmina, 7.321-325]. Оскільки гуни передали лангобардів під владу герульської політії (Фельд і всю майбутню Моравію), то лангобардські сліди треба шукати в складі герульського «полчища» [21, с. 166].

Задля пояснення тези, звернімо увагу на приклад «аланів» [8, с. 46-47].

Іраномовні кочівники-алани вели боротьбу проти гунів із 250 по 375 рр. Понад столітня війна в прикаспійських степах завершилася поразкою аланів і перемогою поволзьких гунів та угрів. Цим уможливилася подальша експансія гунів до Причорномор'я, де жертвою гунсько-угорського союзу виявилася Готія. Більша частина аланів втекла в Подунав'я, звідки, транзитом, через Центральну Європу, переселилася на землі римської Галлії. У 409-429 рр. алани фігурували в громадсько-політичному житті римської Іспанії, зазнавши поразки від вестготів рекса Валії (415-418). З'єднавшись із залишками розгромлених вандалів, 429-го року алани висадилися на північноафриканському березі (біля сучасного Танжера – римського Тінгіса) [8, с. 72]. Спільнота вандало-аланів змішалася, заснувала в Північній Африці спільне *Карфагенське королівство вандалів і аланів* (429-534 рр.). Відтак, іспанські чи північноафриканські алани, союзники вандалів, залишалися непримиренними противниками римлян (західних і східних). У 455 р., спільно з вандалами, алани здійснили 14-денний грабунг Рима [8, с. 75], а в 468 р. завдали остаточної поразки римському флоту [11, с. 185], захистивши своє піратське панування в Західному Середземномор'ї. Хижацька економіка вандалів та аланів, уособлена піратськими нападами і, як наслідок, закономірним порушенням поштової, інформаційно-культурної комунікації Середземномор'я, виявилася найголовнішим каталізатором політичного занепаду Західної частини Римської імперії (*Imperium Romanum Pars Occidentale*). Ось чому майбутній імператор Юстиніан Великий (527-565) почав «реконкісту» західних провінцій повною зачисткою Північної Африки від вандало-аланського союзу (533-534) [25, с. 252-253].

Разом із тим, невелика частина аланських племен відмовилася переселятися до Південної Іспанії чи Північної Африки, закріпилася в Аквітанії [8, с. 47]. Саме ця група аланів виявилася послідовним союзником західних римлян у протистоянні гунській навалі 451-го року. Аланська кіннота займалася обороною Орлеана від гунів [8, с. 47]. Однак, Аполінарій Сідоній чітко зауважує, що алани воювали і на боці Аттіли [24].

Наведений «аланський приклад» слід визнати демонстративним і абсолютно звичним для часів Каталаунської битви: третина аланських кочівників підтримувала Рим, третина підтримувала гунів, третина займалася морським піратством

у політичній спілці з вандалами. Колись єдиний племінний аланський союз продемонстрував цілих три варіанти мінливості політичної поведінки. Ми впевнені, що схожим чином характеризувалася участь в тодішніх процесах і франків, і герулів, і лангобардів.

Битва на Каталаунських полях 15 червня 451 р. дозволила Аттілі закріпити владу, але ще більше підживила авторитет гепідського рекса Ардариха. Наступного 452-го р. гуни доручили гепідам займатися облогою Аквілеї і Медіолана [21, с. 167]. Порятунком Італії принесла польова іллірійська армія східноримського імператора Маркіана (450-457). Візантія здійснила успішний рейд тилами остготів, гепідів, гунів. Розорення Паннонії примусило Аттілу припинити «Західний похід», а смерть кагана (453 р.) викликала усобицю та вихід головних підлеглих племен зі складу Гунської конфедерації.

Незважаючи на чвари синів Аттіли і ряд рішень паннонського курултаю, легітимним спадкоємцем каганату себе вважав гепідський рекс Ардарих [21, с. 168]. Він спробував облаштувати самостійне *Regnum Ardaricorum*. Авторитетному «королю» вдалося заручитися підтримкою племінних союзів гепідів, остготів (гревтунгів), свевів, герулів, ругів, скірів. Впевнені: лангобардську участь знову слід шукати в межах герульського союзу. Подальшою битвою на р. Недао (454 р.) *Regnum Ardaricorum* завдало нищівної поразки гунам, примусило залишки орди шукати притулків у причорноморських і приазовських степах [14, Iord. Get., 261].

Реалізацією амбіцій рекса Ардариха, конфігурація етнополітичної мапи Центрально-Східної Європи повністю змінилася, але, що головніше, гунська загроза Римській імперії відійшла у вічність. Тепер перед авторитетним східноримським імператором Маркіаном (450-457) постало насущне завдання – не допустити відтворення великої конфедерації племен на чолі з королем Ардарихом. Основним юридичним інструментом такого недопущення виявився старий, випробуваний часом, правовий режим *lex foedus* [11, с. 11-12].

Бл. 455 р. гепіди отримали *lex foedus* на Дакію [23, с. 311], а остготи (гревтунги) здобули *lex foedus* на Західну Паннонію [8, с. 60].

Того часу лангобарди все ще залишалися складовою герульського племінного союзу [18]. Однак, уже 489-го лангобарди заселили сучасну *Нижню Австрію* (терени, де раніше проживали руги) [8, с. 107]. Між 489-493 рр., поки Теодоріх Амал Великий вів криваву війну проти Одоакра (за володіння Італією) [12, с. 7-23], лангобарди нарешті зруйнували політію ненависних герулів [1].

Після остаточної перемоги Теодоріха Амала Великого 493-го р. і встановлення його диктату

над навколишніми германськими племенами (період 500-511 рр.), руги, скіри, герули та лангобарди перейшли під прямий остготський політичний контроль [11, с. 104-110]. Юридично ситуація виглядає так: названі племінні об'єднання слід вважати римськими федератськими групами, підлеглими східноримському наміснику західних провінцій, патрицію Теодоріху Амалу.

В 507-508 рр. лангобарди захопили моравські землі герулів, можливо навіть узалежили самих герулів [2, Pauli Dias. Hist. Langob., I. 20]. Подальший лангобардський розквіт припадає на часи правління рекса Вахо (бл. 510-540 рр.) [2, Pauli Dias. Hist. Langob., I. 21; 26, р. 1350]. Йому належить заслуга остаточної християнізації лангобардів (в аріанському форматі). Визначальний вплив остготських намісників (Теодоріха Великого, Аталаріха, Амаласунти) зберігався до моменту узурпації влади над Італією тираном Теодатом (30 квітня 535 р.) [13, Procop. BG, I. 4.28-30]. У відповідь, імператор Юстиніан Великий (527-565) розпочав «реконкісту» остготських володінь (включно з Далмацією, Паннонією, Нориком) [13, Procop. BG, I. 5.8-9].

Активізація візантійсько-остготської війни в Італії пов'язана з персоналією передостаннього остготського рекса – Тотіли (541-552) [13, Procop. BG, III. 5.19]. В ті часи Юстиніан Великий приділяв особливу увагу контактам із племенами «Германії» та, особливо, гепідській дипломатії [13, Procop. BG, I. 5.11.]. До орбіти щоденних інтересів Юстиніана ввійшли і лангобарди. Фельд (рівнинні терени поміж сучасними Братиславою та Віднем) став стратегічним фронтіром, відділяючи політично непевних федератів-гепідів від бунтівних остготів Півночі Італії. Звісно, відкрито виступити проти цілої Східної Римської імперії гепіди не змогли. Однак, отримуючи таємні подарунки від рекса Тотіли та, подекуди, платню від грабіжників-слов'ян, гепіди неодноразово допомагали останнім чинити набіги вглиб балканських провінцій Візантії. Дакійські гепіди виступали провідниками слов'янських ударів по Імперії (ударів, можливо, інспірованих дипломатією Тотіли [13, Procop. BG, III. 35.20-22]).

Більше того, гепіди захопили східноримське місто Сірмій (сучасна Сремска Мітровіца в Сербії), що покращило їхні позиції у фінансово вигідній справі переправи слов'ян через Дунай [13, Procop. BG, III. 34; 27, с. 36]. Таким чином, гепіди виконували власні федератські зобов'язання перед Імперією тільки тоді, коли Візантія здобувала очевидні військові перемоги. Щойно остготи чи навіть перси завдавали східним римлянам чергової військової поразки, дакійські «федерати»-гепіди припиняли безапеляційно підтримувати Константинополь. Федератство гепідів номіналізувалося. Врешті-решт, подвійна гра Гепідії [28,

Marс. Chron., а. 539], окупація гепідами стратегічного Сірмія, змусили Юстиніана Великого підписати повноцінну юридичну угоду з переможцями моравських герулів – лангобардським племінним союзом.

546 р. – лангобарди отримали з рук самого Юстиніана Великого *lex foedus* на місто Сірмій, провінції Норик, Західну і Східну Паннонії [8, с. 108].

Сірмій тоді був незаконною «столицею» Гепідії. Тепер, волею імператора Юстиніана, Сірмій мав стати «столицею» Лангобардії. Також лангобарди отримували законне право перенести свої поселення з Моравії та Фельду до Норіку і Паннонії. Юстиніан Великий *призначив* лангобардським рексом (королем) Аудоїна (546-566) [13, Procop. BG, III. 33].

Радикальні кроки та нова політична орієнтація Константинополя в Подунав'ї пояснювалися прагненням позбавити остготів Паннонії. Її остготські воєначальники вважали основною вотчиною ще з часів «пожалування» імператора Маркіана від 455 р. У 544-548 рр. Тотіла досяг найбільших військових успіхів, наголову розгромив регулярні війська Велізарія [28, Marс. Chron., а. 547]. Тож передача «вотчини» остготів «третьорозрядному» (але дуже войовничому) племені лангобардів завдавала морального удару італійським бунтівникам. Крім того, гепіди позбавлялися юридичного статусу східноримських федератів, обвинувачені в сприянні постійним переправам слов'янських розбійників углиб східноримських Балкан [29, р. 90]. Функцію протистояння слов'янсько-остготській спілці повинно були виконувати нове плем'я – лангобарди.

Після смерті гепідського рекса Гелемунда (536-549), законний спадкоємець королівського трону Устригот ледь врятував своє життя втечею до фельдських володінь лангобардів [13, Procop. BG, IV. 27]. Припускаємо, що не без участі Візантії, Устригот склав присягу на вірність лангобардам, пообіцяв їм контроль не лише над обома Панноніями чи Сірмієм, але і над Трансільванією та цілою Дакією. В той час гепідський трон захопив узурпатор Торисвінт (549-560). З огляду на тотальний розгром слов'янських загонів візантійським полководцем Нарсесом під Епідамною (сучасний албанський Дуррес) [27, с. 36] та, зважаючи на перші поразки Тотіли [13, Procop. BG, III. 37.5], в 549 р. гепідський рекс Торисвінт спробував відновити федератську угоду з офіційним Константинополем [29, рр. 90-91].

Хоча Торисвінт приніс присягу на «вічну вірність» Східній Римській імперії, а також відхрестився від співпраці зі слов'янами, але все ж таки відмовився передавати візантійській адміністрації Сірмій. Гепіди прагнули досягти компромісу, зберегти набуті володіння, не допустити

фактичної передачі лангобардам Паннонії і стратегічного Сірмія (хоча Юстиніан свій вибір зробив ще 546-го року, *призначивши* лангобардським рексом Аудоїна).

Проблему Паннонії слід сприймати політично важливою для константинопольського двору [29, pp. 90-91]. Паннонія не вважалася периферією. Саме передача Західної Паннонії під владу остготів імператором Маркіаном у 455 р. призвела до подальшого переселення остготів на Балкани (472-473 pp.), зростання ролі Теодоріха Амала Великого (483-484 pp.), передачі Італії остготам (487-493 pp.). Остготське панування в Італії, своєю чергою, скінчилося війною та правлінням бунтівного Тотілі (541-552). Серйозні поразки остготів поставили перед Константинополем проблему грамотної організації врядування Паннонією. Цей степовий міст до Італії треба було вберегти від проникнення слов'ян і протобулгар-кутригурів, які користувалися постійною неофіційною допомогою ненадійних гепідів.

Відмова Юстиніана гепідському посольству повернути колишні федератські права (549 р.) автоматично підтвердила *lex foedus* лангобардам на розлогі терени Норика, обох провінцій Паннонії, місто Сірмія. Король Аудоїн отримав із Константинополя дозвіл провести військову кампанію проти гепідів (для встановлення контролю в законних межах нової регіональної політії) [2, Pauli Diac. Hist. Langob., I. 23 et 24]. Віддаємо належне: Юстиніан надіслав у допомогу лангобардам Аудоїна майже 15-тисячне військо, з-посеред яких 4,5 тис. дружинників укомплектувалися іншими східноримськими федератами (герулами та, можливо, сарматами). На чолі візантійського війська стояв *magister militum per Illyricum* Іоанн Віталіанус [29, pp. 91-92].

Магістр Іоанн одразу завдав поразки гепідам, захопив значні паннонські простори. Подальші внутрішні чвари, політична нестабільність серед лангобардів, звістка про закулісні перемовини Аудоїна і Торисвінта, звели військові старання Іоанна Віталіануса нанівець. Вочевидь, як Аудоїн, так і Торисвінт, постійно зважали на мінливий характер антиостготської військової кампанії східних римлян у межах Італії. Допоки Константинополь не досяг вирішальної перемоги над Тотілою (552 рік) [13, Prosop. BG, IV. 26.4], варварські племінні союзи, незважаючи на всі виголошені клятви вірності, незважаючи на здобутий правовий режим *lex foedus*, обіймали вищі позиції. Врешті-решт, Аудоїн відмовився від послуг Устригота, перестав вважати його законним «рексом гепідів». Разом із тим, Іоанн Віталіанус, прагнучи взяти Паннонію під контроль, нівелювати гепідсько-слов'янсько-кутригурську загрозу, таки примусив Аудоїна зібрати вірні війська та виступити проти гепідів Торисвінта

(550 р.). Того разу рішучому розгрому малодисциплінованих дакійських гепідів завадило місячне затемнення. Джерела навіть повідомляють про ганебну втечу з поля бою обох армій [13, Prosop. BG, IV. 18].

Юстиніан Великий не зважав на пряме порушення лангобардами федератської угоди 546 р. (підтверженої 549-го) та залишив без уваги укладення дворічної мирної угоди Аудоїна з Торисвінтом [29, pp. 91-92]. Зайнятий італійською війною, Юстиніан залишився задоволений тим, що лангобарди прикрили тили візантійської армії [13, Prosop. BG, IV. 26.24], не дали остготам Тотілі змоги з'єднатися зі слов'янами чи гепідами. Відтак, ображені візантійською позицією гепіди, вже 550-го року організували переправу слов'янських підрозділів через Дунай [23, с. 78]. Тоді ж, 550 р. гепіди уклали військовий союз із ордою протобулгар-кутригурів [29, р. 93]. У квітні 551 р. майбутній переможець Тотілі Нарсес успішно протистояв слов'яно-кутригурській орді біля Пловдива [29, р. 94]. Зрозуміло: переправа через Дунай великих сил зі Східної Європи уможливилася виключно допомогою *regnum genidiv* [23, с. 78].

Усвідомлення тимчасової неспроможності лангобардів зайняти Паннонію та убезпечити Фракію чи Мезію від слов'ян і кутригурів, таки примусило Юстиніана знову прийняти гепідів у федератське підданство (551 рік) [29, pp. 93-94]. Своім кроком імператор автоматично легалізував ще й дворічну мирну угоду гепідів із лангобардами.

Маневр із поновленням режиму *lex foedus* для гепідів, дозволив полководцю Нарсесу отримати поповнення з 400 гепідів і 5,5 тис. лангобардських дружинників, здійснити успішне сухопутне вторгнення до Північної Італії [13, Prosop. BG, IV. 26.24]. Подальша ліквідація остготського спротиву виявилася реальною внаслідок гепідського прикриття дунайського кордону від слов'яно-кутригурських зазіхань.

Знищення Нарсесом військ останнього історичного короля остготів Теїї (552) [13, Prosop. BG, IV. 35.20-30] зосередила великі військові контингенти в Паннонії і навколо Сірмія. З огляду на допомогу лангобардів у придушенні остготського бунту (безпосередньо в Італії) [8, с. 108], 552-го року Юстиніан Великий урочисто підтвердив *федератські права* лангобардів рекса Аудоїна (546-566) на обидві провінції Паннонії. Того ж року відбулася Асфельдська битва, де візантійсько-лангобардські війська нарешті розгромили гепідів [30, Iord. Rom. 386-387; 31, pp. 20-21].

Норик, обидві Паннонії, Сірмія де-юре стали лангобардськими ще 546-го. Де-факто відповідний статус лангобардів, візантійці зуміли нав'язати гепідам лише 552 р. Під час Асфельдської битви, іллірійською польовою армією візантійців командував законний спадкоємець тюринзького

королівського трону Амалафрід (*визнаний Юстиніаном Великим*) [13, 20, Procop. BG., IV. 25]. За розпорядженням Юстиніана, рідна сестра королеви Амафріді Роделінда вийшла заміж за лангобардського рекса Аудоїна [2, Pauli Diac. Hist. Langob., I. 27].

Оскільки Амалафрід і Роделінда втекли з Тюрингії, окупованої 531-534 рр. франкськими військами династії Меровінгів [32, Greg. Tour., III.8], то офіційний Константинополь прагнув використати тюринзько-лангобардський династичний союз задля протистояння франкській політичній загрози. Це видавалося актуальним, так як у 553-555 рр. полководцю Нарсесу, нещодавно переможцю остготів, знову довелося захищати Апеннінський півострів від інспірованого франками вторгнення алеманнів і бургундів. Зрештою, в шлюбі Аудоїна та Роделінди народився лангобардський спадкоємець Альбоїн.

Перемога лангобардів і здобуття лангобардами Паннонії викликали пересторогу Юстиніана. Імператор, будучи тонким дипломатом, вирішив не сприяти надмірному посиленню лангобардів, плекаючи почуття вдячності серед залишків гепідської еліти. Після приходу в Константинополь новини про Асфельдську битву, імператор негайно оголосив «вічний мир», наклав юридичну заборону («вето») на подальше ведення бойових дій між федератами-лангобардами і федератами-гепідами [18, р. 36]. Представники Торисвінта й Аудоїна вимушено підтвердили десятирічну мирну угоду в Константинополі (552 або 553) [18, р. 36]. Основною умовою угоди постулювалося зобов'язання гепідів і лангобардів постачати необмежені військові контингенти до східноримської армії для забезпечення порядку в Італії.

З 553 по 566 рр. рекс Аудоїн ділився владними повноваженнями із сином – спадкоємцем лангобардського і тюринзького престолів Альбоїном (став королем 566-572 рр.) [2, Pauli Diac. Hist. Langob., I. 24 et 27]. *Паннонська Лангобардія* охопила землі від Сірмія до Норика, стала гарантом безпеки від слов'янських проникнень на Західні Балкани, а також виконувала функцію ліквідатора окремих вогнищ осготського спротиву в альпійських гірських районах. Гепідія та Лангобардія, в контексті стратегії Юстиніана, спостерігали одна за одною. Цим геополітичним «шпигунством» досягалася рівновага в Центральній Європі, допоки східні римляни концентрували увагу на італійських справах та іранському прикордонні.

Як зауважував Люсьєн Мюссе, стратегічним прорахунком Юстиніана треба вважати активне долучення лангобардських воїнів до протистояння Тотілі в Італії, а пізніше до забезпечення порядку на відвойованих територіях [8, с. 108].

По-перше, лангобарди відчували свою військову силу. Спільна з візантійцями перемога 552 р. тільки підкріпила самовпевненість.

По-друге, лангобарди запідозрили, ніби і вони могли би переселитися до Італії, виконуючи ту ж саму роль, що її мали остготи в 489-535 рр.

Звісно, лангобарди, будучи федератами, отримуючи військову допомогу від візантійців (скажімо, під час протистояння з гепідами чи в опозиції франкській династії Меровінгів), не хотіли позбуватися легальної комунікації з імператорами. Вони, скоріше, мріяли про досягнення владних ресурсів, аналогічних остготському впливу часів Теодоріха Амала Великого (489-526). Абсолютно очевидно: ця ідея поступово зростала в голові законного спадкоємця двох королівських престолів, співправителя Аудоїна, прославленого ще за життя героя германського епосу – королеви Альбоїна. Клімат Італії, її слабкість через безперестанні війни 535-555 рр., старість італійського намісника Нарсеса – все це дозволяло Альбоїну сподіватися на здобуття прав, аналогічних намісництву Теодоріха Амала 489-526 рр. Такі думки зародилися в головах лангобардів ще під час боротьби з Тотілою (546-552). Ось чому лангобарди настільки щиро підтримували візантійців у тій кампанії, ось чому лангобарди прагнули опанувати остготську вотчину (Паннонію)!

У 558 р. ситуація змінилася. Після дипломатичних перемовин, Юстиніан Великий надав *lex foedus* на Східноєвропейську рівнину племінному союзу аварів [33, Menander, 5]. Авари – кочівники тюрко-монгольського походження, котрі відступили з сучасних районів Північного Китаю на Волгу, рятуючись від появи і посилення т. зв. «Тюркського каганату» (545-552) [34, с. 35]. Нові кочівники-федерати, протягом 559-562 рр., надали Константинополю неоціненну поміч [35, с. 192]: розгромили кутригурів і слов'ян, включили слов'янські та протобулгарські племена Північного Причорномор'я до складу своєї орди [33, Menander, 5 et 6; 36, с. 275]. Аварські федерати Східної Римської імперії перекрили гепідським вождям заробітки на транзиті слов'ян і кутригурів через прикордонний Дунай, а також виявилися серйозною загрозою самому факту існування Гепідії.

Гепідія залишалася на політичній мапі Європи ще декілька років виключно завдяки добрій волі Юстиніана Великого, його прагненню пошуків балансу сил, намаганням не посилювати жодного союзника [18, р. 36]. Смерть Юстиніана (565 р.) і початок одноосібного правління Альбоїна в Паннонській Лангобардії (566 р.) передували іншій глобальній події. В 567 році, тюрки, головні супротивники аварів, форсували Волгу та рушили вглиб Північного Причорномор'я. Східноримський імператор Юстин II (565-578) надав тоді захід-

нотюркській орді *lex foedus* на колишні аварські землі Східноєвропейської рівнини [37, с. 70], тоді як авари, зберігаючи формальний статус східно-римських федератів, переселялися в західному напрямку. Припускаємо, що Юстин II, користуючись енергією слов'ян і переляком аварів (перед західними тюрками), вирішив одним ударом нівелювати амбіції як гепідів, так і лангобардів. Вже на момент 567 р. імператор Юстин II мав домовленість зі слов'яно-аварським каганом Баяном I (558/562-602) про переселення слов'яно-аварської орди в Дакію та Паннонію.

566 року Альбоїн викрав доньку останнього гепідського короля Кунімунда (560-567). Попередньо, з візантійської подачі, Альбоїн уклав військовий союз із каганом аварів Баяном I. Відповідно, викрадення доньки гепідського рекса співпало з ударом слов'яно-аварських дружин по Гепідії із північного сходу. Кунімунд, користуючись правами *lex foedus*, поскаржився Юстину II [35, с. 271-277].

Після тривалих роздумів, врахувавши появу інформації про нібито таємні контакти Альбоїна з франками, Константинополь спрямував до Дакії військо задля захисту рекса Кунімунда від лангобардів. Мало того, імператор примусив Альбоїна одружитися на викраденій доньці гепідського рекса. Візантійські підрозділи магістра Бадуарія завдали Альбоїну нищівної поразки, що, вочевидь, викликало його злість та прагнення помститися східним римлянам (діяти в межах стриманого і збалансованого політичного образу Теодоріха Великого Альбоїну виявилось не під силу) [35, с. 271-277].

Однак, як тільки Бадуарій захистив інтереси гепідського короля, Кунімунд публічно оголосив, що не буде передавати південні терени Гепідії під безпосередній контроль візантійської адміністрації [11, с. 238]. Чергова зрада гепідів, рух західнотюркської орди Лівобережжям Дніпра, просування слов'яно-авар углиб Дакії спонукали Візантію до остаточного вирішення «гепідського питання». Слов'яно-аварські підрозділи швидко зайняли Дакію, вчинивши жорстоку різанину гепідських племен. Лангобарди допомагали Баяну I, але, на нашу думку, виконували тільки обмежену роль в процесі ліквідації Королівства гепідів. Налякані методичним геноцидом гепідів слов'яно-аварською ордою, лангобардські вожді підтримали ідею Альбоїна – покинути Паннонію та переселитися до Італії [2, Pauli Diac. Hist. Langob., II. 8 et 9]. При цьому, лангобарди щиро сподівалися зберегти свій федератський статус, обійнявши колишнє політичне становище остготів.

Новий історичний етап почався в 568 році [23, с. 79-80]. Лангобарди вторглися до Італії, але там їх чекала не слава остготів Теодоріха Амала, а тривала і дуже мінлива війна, результатом

якої виявилось постановня «третьої європейської сили» – франків.

Література

1. Menghin Wilifred. Die Langobarden. Geschichte und Arch ologie. Stuttgart: Theiss, 1985. 260 s.
2. Pauli Historia Langobardorum. Scriptorum rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis recusi. Edentibus Ludovico Bethmann et Georgio Waitz. Hannoverae, impensis bibliopolii Hahniani, 1878. 268 p.
3. Diacono Paolo. Storia dei Longobardi, testo latino a fronte, a cura di Lidia Capo. (Collezione Scrittori greci e latini). Milano: Fondazione Lorenzo Valla – Arnoldo Mondadori Editore, 2013. 720 p.
4. Мельник В. М. Елементи римсько-візантійського юридичного спадку: титулатура, статус, правосуб'єктність понять «царство» і «королівство». Juris Europensis Scientia. 2022. №3. С. 3-11.
5. Васильев А. А. История Византийской империи. Время до Крестовых походов (до 1081 г.). СПб: Алетейя, 1998. 514 с.
6. Конгар Ив. Девять веков спустя. Заметки о Восточной схизме. К.: Дух і літера, 2011. 168 с.
7. Ханиотис Ангелос. Эпоха завоеваний: Греческий мир от Александра до Адриана (336 г. до н. э. – 138 г. н. э.). М.: Альпина нон фикшн, 2020. 680 с.
8. Мюссе Люсьен. Варварские нашествия на Европу: германский натиск. пер. с фр. А. П. Саниной. СПб: Евразия, 2008. 400 с.
9. Melnyk Viktor. Gallo-Roman Domain as Byzantine Region: Logical Line of Arguments. Third International Conference on Byzantine and Medieval Studies. Nicosia, 17-19 January 2020. Abstracts of Presentations. Nicosia: Byzantinist Society of Cyprus, 2020. Pp. 74-75.
10. Melnyk Viktor. Lex Foedus and the Byzantine Influence in Regnum Burgundionum. An Example of a Double Royal Title (480-534 AD). Abstracts of the Free Communications, Thematic Sessions, Round Tables and Posters. The 24th International Congress of Byzantine Studies. Venice and Padua, 22-27 August 2022. Editorial supervisors Luca Farina and Eleftherios Despotakis. Venezia: Edizioni Ca' Foscari-Venice University Press, 2022. P. 181.
11. Хизер Питер. Восстановление Римской империи. Реформаторы Церкви и претенденты на власть. Пер. с англ. Л. А. Карповой. М.: Центрполиграф, 2015. 575 с.
12. Удальцова З. В. Италия и Византия в VI веке. М.: Издательство Академии наук СССР, 1959. 544 с.
13. Prokopios. The Wars of Justinian. Trans. by H. B. Dewing, revised by A. Kaldellis. Hackett Publishing Company, Inc., 2014. 642 p.
14. The Gothic History of Jordanes. In English Version with an Introduction and a Commentary by Charles Christopher Mierow, Merchantville (N.J.), Evolution, 2006. 188 p.
15. Мельник В. М. Признание верховной власти византийского императора в Остготском королевстве (493-526). Романовские чтения – 13: сборник статей Международной научной конференции, посвященной 105-летию МГУ имени А. А. Кулешова. Под общ. ред. А. С. Мельниковой. Могилев: МГУ имени А. А. Кулешова, 2019. С. 8-10.
16. Машкин Н. А. История Древнего Рима. М.: Госполитиздат, 1950. 736 с.
17. Paulus Diakonus. Geschichte der Langobarden. Essen und Stuttgart: Phaidon. 1986. 368 s.
18. Christie Neil. The Lombards. The Ancient Langobards. Oxford: Basil Blackwell, 1995. XXVII+256 pp.

19. Iohannis Diaconi. La cronaca veneziana del diacono Giovanni. Ed. Monticolo G. Cronacha Veneziane Antichissime. Roma: Forzane E. C. Tipografi del Senato, 1890. 268 p.

20. Urbanczyk Przemyslaw. Wladza i polityka we wczesnym sredniowieczu. Wroclaw: Fundacja na rzecz nauki polskiej, 2000. 276 s.

21. Гумилёв Л. Н. Хунны в Азии и Европе. / Три китайских царства. М.: Алгоритм, 2012. С. 106-175.

22. Немировский А. И., Дашкова М. Ф. «Римская история» Веллея Патеркула. Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1985. 212 с.

23. Статакопулос Дионисий. Краткая история: Византийская империя. М.: КоЛибри, Азбука-Аттикус, 2020. 320 с.

24. Sidonius Apollinaris. Poems and letters. With an English translation, introd., and notes by W. B. Anderson. Cambridge: Harvard University Press, 1936. LXXIV+482 pp.

25. Курбатов Г. Л. Ранневизантийские портреты: К истории общественно-политической мысли. Л.: Издательство Ленинградского университета, 1991. 272 с.

26. Martindale J. R. Vaco. / Prosopography of the Later Roman Empire. Vol. III (b): A.D. 527-641. Cambridge: Cambridge University Press, 1992. P. 1350.

27. Мельник В. М., Шишкина Е. В. Ранняя этническая история южных славян. Запорожье: Запорожский государственный педагогический институт, 1978. 98 с.

28. La Cronaca dei Due Imperii – Il Chronicon di Marcellino Comes (A.D. 379-534 & Auctarium). Introduzione, traduzione e note a cura di A. Palo. Testo latino a fronte. Eboli: Il Saggio Editore 2021. 180 p.

29. Pohl Walter. The Empire and the Lombards: treaties and negotiations in the sixth century. / Kingdoms of the Empire: the integration of barbarians in late Antiquity. Ed. Walter Pohl. Leiden: Brill, 1997. Pp. 75-134.

30. Iordanes. De Summa Temporum vel Origine Actibusque Romanorum. Ed. T. Mommsen (1882). URL: <http://www.thelatinlibrary.com/iordanes2.html>

31. Jarnut J. Storia dei Longobardi. Turin: Einaudi, 1995. 162 p.

32. Gregoire de Tours. Histoire des Francs. François Guizot (ed.). Clermont-Ferrand, 2011. 558 p.

33. Менаандр Византиец. История. Византийские историки: Дексипп, Эвнапий, Олимпиодор, Малх, Петр Магистр, Менаандр, Кандид Исавр, Ноннос и Фефан Византиец. Перевод Г. С. Дестуниса. Рязань: Александрия. 2003. С. 229-335.

34. Гумилев Л. Н. Древние тюрки. М.: Клышников и Комаров и Ко., 1993. 536 с.

35. Кулаковский Ю. А. История Византии. Т. II. 518-602 гг. СПб.: Алетейя, 1996. 400 с.

36. Дайм Фалько. История и археология авар. Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии. 2002. Вып. IX. С. 273-384.

37. Мельник В. М. Социально-правовые реалии «Аварского каганата»: фактор Yersinia Pestis и курс международной правосубъектности восточноевропейского кочевого сообщества. Анналы юридичної історії. 2020. Том 4. Випуск 3. С. 30-72.

Анотація

Мельник В. М. Проблема східноримського правового режиму *lex foedus* у лангобардів перед 568 роком. – Стаття.

Стаття присвячена важливій проблемі сучасної юридичної історії – концептуалізації інституту *lex foedus*

у політичних конструкціях так званих «варварських королівств». При цьому, авторський погляд звернено на феномен «ранніх» королівств варварів, серед яких особливу роль відігравав племінний союз лангобардів. На широкому історичному фоні зародження, міграцій, прикордонного співробітництва лангобардського племені, притримуючись теорії спорідненості лангобардів із готами й гепідами, стаття вперше конкретизує і систематизує відомі публічно-правові угоди між лангобардами та римлянами. Широки методологічні межі юридичної історії дозволили створити масштабну характеристику лангобардської залученості в систему римського публічного права III-VI століть. Звертаємо увагу: зазвичай дослідники розглядають лангобардське право та його зв'язки з практиками римського інституціоналізму, починаючи тільки з 568 р., коли лангобарди вторглися до підконтрольної візантійцям провінції Італія. Дана стаття рішуче пориває з традиційним підходом. Опираючись на праці фахівців класичної школи, стверджується неперервність підпорядкованості лангобардів Римській імперії. Політичним засобом і ключовим правовим інструментом такого підпорядкування виступав федеративний статус лангобардської етнокультурної спільноти. Окремі джерела свідчать про початок «федератизації» лангобардів у систему римського публічного права ще за часів політичного режиму принципату (для прикладу, за правління імператорів Марка Аврелія чи Коммода). Однак, між 489-546 рр. контакти лангобардів із офіційним Константинополем постійно зростали. Зрештою, в 546, 549 і 552 роках східний римський (візантійський) імператор Юстиніан Великий офіційно надав лангобардам *lex foedus* на провінції Паннонія і Норик. Ці процеси, а також комунікація лангобардів із навколишніми племенами (готами, гунами, герулами, гепідами, аварами) перебуває в фокусі історико-правової уваги нарис.

Ключові слова: *lex foedus*, федератський статус, лангобарди, племінний союз, Східна Римська імперія (Візантія), Гунська конфедерація.

Summary

Melnyk V. M. The problem of the Eastern Roman *lex foedus* legal regime in the Lombard community before 568 AD. – Article.

The article is devoted to important problem of modern legal history – the conceptualization of the *lex foedus* institution in the political constructions of the so-called “barbarian kingdoms”. The author’s attention focused on the phenomenon of “early” barbarian kingdoms, among which the “Lombard tribal union” played a special historical role. Against the broad historical background of the origin, migrations, border cooperation of the Lombard tribe, adhering to the theory of the Lombards’ kinship with the Goths and Gepids, the article specifies and systematizes for the first time public-law agreements between the Langobards and the Romans. The wide methodological boundaries of legal history made it possible to create a large-scale description of Lombard involvement in the system of Roman public law of the III-VI centuries AD. Please note: usually researchers consider Lombard law and its connections with the Roman institutionalism practices, starting just from 568 AD, when the Lombards invaded the province of Italy (controlled by the Byzantines). This article strongly breaks with the traditional approach. Relying on the works of specialists of the classical school, asserted the continuity of the subordination of the Lombards to the Roman Empire. The “federal” status of the Lombard ethno-cultural community was a political tool and key legal

instrument of such subordination. Some sources testify to the beginning of the “federatization” of the Lombards into the system of Roman public law even during the political regime of the “principate” (for example, during the reign of the emperors Marcus Aurelius or Commodus). Between 489-546 AD the contacts between the Lombards and official Constantinople were constantly growing. Finally, in 546, 549 and 552 AD, the Eastern Roman (Byzantine)

Emperor Justinian the Great officially granted *lex foedus* to Lombards (*lex foedus* on the provinces of Pannonia and Noricum). These processes, as well as the communication between the Lombards and the surrounding tribes (Goths, Huns, Heruls, Gepids, Avars) are in the focus of our essay.

Key words: *lex foedus*, *foederati status*, Lombards (Langobards), Tribal Union, Eastern Roman Empire (Byzantium), Huns Confederation.